

בנפול אויבך אל תשמח

[הערת המחבר: כבר כתבנו לעיל מאמר בענין דומה "ובאבוד רשעים רנה", אבל יש כאן ענינים נוספים על הנאמר שם]

מאמרי חז"ל עמוקים מאד. הלומד אותם בשטחיות עלול לטעות במסקנותיו. כן בענין זה. בדורנו יש המטיפים לא לשמוח בנפול אויבינו (בין אם הם מאומות העולם ובין אם הם פושעי ישראל), וסומכים על דברי חז"ל (סנהדרין לט"ב, וחלק מהסוגיא נמצא ג"כ במגילה י"ע"ב). וכן מביאים דברי ה"בית יוסף" (טור או"ח סי' ת"ץ). אבל כאשר נעיין במאמרי חז"ל במתינות וישוב הדעת, נמצא כי להיפך, ודאי יש לנו לשמוח במפלתם של הרשעים.

נביא כאן מאמרי חז"ל הללו.

"ויעבור [קול] הרנה במחנה" (מלכים-א כב, לו) אמר ר' אחא בר חנינא 'באבוד רשעים רנה, באבוד אחאב בן עמרי רנה. [ומפרש רש"י: "מדלא כתיב 'רנה', משמע הרנה המיוחדת שהיתה עתידה לבוא, שכבר הוזכרה. והיכן הוזכרה? 'באבוד רשעים רנה'. והיה העולם מצפה מתי תבוא הרנה, איבודו של אחאב. וכשנהרג, עברה הרנה בפי הכל' עכ"ל רש"י]. ומי חדי [האם שמח] קוב"ה במפלתן של רשעים? הכתיב 'בצאת לפני החלוץ ואומרים 'הודו לה' כי לעולם חסדו' (דברי הימים-ב כ, כא) ואמר ר' יונתן, מפני מה לא נאמר בהודאה זו 'כי טוב'? לפי שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים. דאמר ר' שמואל בן נחמן אמר ר' יונתן, מאי דכתיב 'ולא קרב זה אל זה כל הלילה' (שמות יד, כ) באותה שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה. אמר להן הקב"ה, 'מעשה ידי טובעין ביים ואתם אומרים שירה לפני'?

[עונה הגמרא:]

אמר ר' יוסי בר חנינא, הוא [הקב"ה] אינו שש, אבל אחרים משיש. דיקא נמי [ראיה לזה] דכתיב [והיה כאשר שש ה' עליכם להיטיב אתכם וכו'] כן ישיש ה' עליכם להאביד אתכם ולהשמיד אתכם" (דברים כח, סג) 'כן ישיש' [לשון הפעיל] ולא כתיב 'ישוש', שמע מינה "עכ"ל.

מאמר הנ"ל מתחלק לארבע מאמרים. [א] רנה במיתת אחאב. [ב] קושיא ראשונה: במלחמת יהושפט נגד העמונים לא נאמר "כי טוב". [ג] קושיא שניה: ה' לא נתן למלאכים לשיר שירה כי "מעשה ידי טובעים ביים". [ד] יישוב לשתי השאלות, הקב"ה עצמו אינו שמח, אבל ודאי כי יש לבני אדם לשמוח.

ובכן סיכומו של דבר שיש לשמוח, ודלא כמו שאמרו כמה בדורנו.

פרק ב

כתב ה"בית יוסף" (טור או"ח סי' ת"ץ, ד"ה כל הימים) וז"ל: "ושבלי הלקט" (סי' קעד) כתב בשם מדרש הרנינו פ' סוכה, שהטעם שאין גומרין ההלל כל ימי הפסח הוא לפי שנטבעו המצריים, וכתוב בנפול אויבך אל תשמח" עכ"ל. [וחלק ממדרש זה הובא ב"ילקוט שמעוני" (ח"ב רמז תתק"ס)].

דברי הרב תמוהים, [א] כי נטש את הטעם שחז"ל נתנו בערכין (דף י') שסיבת אי אמירת הלל שלם הוא מפני שאין שינוי וחיודש במספר קרבנות פסח בין יום אחד לחברו, אלא כולם באותו מספר. ויש גם קושיא חזקה נגד דברי "מדרש" זה. [ב] הרי טביעת המצריים היתה ביום שביעי של פסח, ומדוע נמנעים מאמירת ההלל גם בכל ימי חול המועד? [ג] ועוד קושיא, כיצד משה ובני ישראל עצמם אמרו שירה, "אז ישיר"? [ד] נוסף על כך, במאמרו של הרב גדעון ארליך ("עתון הצופה", כ' ניסן, תשס"ב, גליון "שביעי של פסח") העיר כי בימי חול המועד פסח אנו מדלגים על אותם מזמורים שאין בהם איזכור של קריעת ים סוף, ולעומת זאת איננו מדלגים על המזמור "הים ראה וינוס". [ה] אין אנו מדלגים בהלל הגדול (תהלים קל"ו) על "וניער פרעה וחילו בים סוף", ואומרים זאת גם בשביעי של פסח. [ו] אנו אומרים "אז ישיר" גם ביום שביעי של פסח. [ז] אנו אומרים הלל שלם ביום ראשון של פסח, יום אשר מתו בו רבים מהמצריים במכת בכורות. מדוע אין מנהג להמנע מההלל? [עכ"ל הרב הנ"ל].

כעת נדון בסמכותו של "מדרש הרנינו" הנ"ל. בספר "אוצר המדרשים" (אייזנשטיין, ח"א עמ' 137) מבואר שהמדרש ההוא נאבד. אמנם יש לנו אומדנות חזקות שהוא נכתב בתאריך מאוחר מאד. הספר היחיד מתקופת חז"ל בו מוזכר פסקא הנ"ל מן מדרש זה הוא בסוף "פסקתא דרב כהנא" (פסקתא כט, פסקא אחרייתא דסוכות, עמ' קפט). אמנם לפי הקדמתו של ר"ש באבר, נתחבר ספר המדרש פסקתא דרב כהנא בתקופת חיבור תלמוד הירושלמי. אבל דוקא פרק זה האחרון, בו מוזכר עניננו, ועד סוף הספר הוא תוספת מאוחרת מן הדורות המאוחרים, כפי שכתב ר"ש באבר (פסקא כט, הערה א, דף קפה ע"ב). ומניין לקח המוסיף ל"פסקתא דרב כהנא" את הפרק הזה שעל סוכות? לפי דעת "שבלי הלקט" הוא מ"מדרש הרנינו" הנ"ל. והוא איננו מתקופת חז"ל.

וכן מדרש זה ("הרנינו") נמצא בסוף ספר "פסקתא רבתי", פרק ל"ח ואילך. ואין לטעות לזהות ספר זה עם "פסקתא דרב כהנא" אלא הוא מאוחר ממנו. עיין שם הערותיו של איש שלום ("מאיר עין" מה שכתב בדף קסד ע"ב). אותו ספר "פסקתא רבתי" נתחבר בשנת 846 לספירה, כמו שמבואר שם בפרק ראשון (פסקא ב) כי שם כתוב "הרי שבע מאות ושבעים" [שנה מאז החורבן]. העיר רד"ל בהערותיו שנדפסו על הדף במקום זה כי זהו התאריך של כתיבת גוף הספר. ובכן קשה לנו להבין מדוע קוראים לספר זה "מדרש"? הרי הוא מתקופת הגאונים בלבד! והשם שהעניקו לו הוא כמו

שם "מדרש לקח טוב", שנכתב רק בימי הרמב"ם. וכן הוא כמו "מדרש רבי דוד הנגיד" של נכד הרמב"ם, אשר טועים הבריות לקרותו "מדרש"; או כמו "מדרש בראשית רבתי" של ר' משה הדרשן (דור לפני רש"י). או כמו "מדרש תלפיות" של המקובל ר' אליהו מאיזמיר (נפטר שנת תפ"ט 1729). כיון שכן, הא כיצד נסמוך על דבריו נגד דברי התלמוד המפורשים, והם חז"ל עצמם? ודבר זה נעלם מעיני הגאון "שבלי הלקט" ואחר כך נעלם מה"בית יוסף". [וגם ספר "ילקוט שמעוני" הוא לקט מאוחר, מלפני אלף שנה, ולכן גם הוא היה אחרי "פסקתא רבתי" ומביא מדבריו ולא ידע שהם אינם דברי חז"ל].

ובזאת נבוא לדון במושג "מעשה ידי טובעים בים". האם זה נאמר על המצריים, או שמא על ישראל? מצאנו מקורות רבים בחז"ל שזה נאמר רק על ישראל עצמם! ונפרט אותם כאן:.

[א] מדרש שמות רבה (כג, ז) "קדמו שרים אחר נוגנים" (תהלים סח, כו) בקשו המלאכים לומר שירה לפני הקב"ה באותו הלילה שעברו ישראל את הים ולא הניחן הקב"ה. אמר להם 'לגיונותי נתונין בצרה, ואתם אומרים לפני שירה? הה"ד (שמות יד, כ) 'ולא קרב זה אל זה כל הלילה' כמה דתימא (ישעיה ו, ג) 'וקרא זה אל זה ואמר'. וכיון שיצאו ישראל מן הים באו המלאכים להקדים שירה לפני הקב"ה. אמר להם הקב"ה 'יקדמו בני תחלה' הה"ד 'אז ישיר משה', אז שר לא נאמר, אלא אז ישיר. שהקב"ה אמר: 'ישיר משה ובני ישראל תחלה'."

[ב] מדרש תנחומא הקדום והישן (הוצאת ר"ש באבר, בשלח, פסקא יג). "כך ישראל היו נתונים בצרה בים, באו מלאכי השרת לקלס להקב"ה. נזף בהם. אמר להם הקב"ה: 'בניי נתונים בצרה, ואתם מקלסים לפני?'"

[ג] פרקי דר' אליעזר פרק מב (ויש הוצאות שזה נדפס בפרק מג). "והיו [המצריים] רצים אחר ישראל ולא היו יכולים לבוא מפני [חומת] האש. וראו המלאכים בצרתן של ישראל כל הלילה, ולא נתנו שבח והודאה ליוצרים". והעיר שם רד"ל [ר' דוד לוריא] הערה נפלאה (הערה כ). הרי חז"ל דרשו פסוק "ולא קרב זה אל זה כל הלילה", וכאילו כתוב "ולא קרא זה אל זה כל הלילה". והרי המצריים טבעו רק באשמורת הבקר, ולמה להם להמנע משירה "כל הלילה"? אלא ודאי מדובר בצרתם של ישראל בלבד! ובכל ג' משמרות הלילה לא אמרו המלאכים שירה, אבל לא מפני טביעת המצריים.

[ד] וכן הוא גם לפי גירסא אחת בזוהר (ח"ב דף קע ע"ב) שנדפסה שם מלת "בניי".

[ה] וכן מו"ר הרב שמואל דביר הביא ראיה מעצם הלשון "מעשה ידי", אשר נאמר בחז"ל רק על ישראל. לדוגמא במשנה "כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב וכו' שנאמר מעשה ידי להתפאר" (סנהדרין צ ע"א). וכן הוזכר ביטוי זה רק על ישראל בתנחומא (קדושים, א) וכן במדרש שהש"ר (א, כב). וכן הוא פשט הפסוק (ישעיה כט, כג) עצמו.

[ו] ואמנם יש להקשות על הנחה זו מדברי חז"ל בסנהדרין (צח ע"ב) שם גם הגויים נקראו "מעשה ידי"? ענה על כך מהר"ל (דרך חיים, משנת "כל ישראל", עמ' יד). עוד ענה על כך ע"פ דרכו הרב אליהו רחמים זייני (רב הטכניון בחיפה) בחוברתו "ענייני פסח בהלכה ובהגות" (שנת תנש"א, עמ' 54-57) עיי"ש. אבל נלע"ד להשיב ע"פ דברי "יד רמה" (על סנהדרין צח ע"ב), ודבריו הובאו ב"מרגליות הים" (על סנהדרין, שם) כי הדברים נאמרו באופן מליצי, כדי לבטא כמה היא גדולתם של ישראל, שאפילו אם נקרא לכל שאר הנבראים "מעשה ידי הקב"ה", אעפ"כ יאבדם ה' מפני ישראל.

סיכום הדברים, רואים אנו עומק דברי חז"ל, ואין לדון לפי שטחיותם.